

Autobiografija

Vladas Drėma

Gimiau 1910 metais gruodžio 3 d. Rygoje, kur mano tėvas buvo išvykęs darbo ieškoti. Dirbo jis ten įvairiose pramoninėse įmonėse, kuriose gi – neprisimenu, nes man tebuvo tik 4 metai, kuomet kilus pirmajam pasauliniam karui 1914 metais aš su pamote¹ išvykau iš Rygos į tėvo tėviškę, o tėvas buvo mobilizuotas į kariuomenę.

Mano tėvas gimė Slabatkoje, Gervėčių parapijoje, šiandien Astravo rajone, Gudijos TSR teritorijoje², kaip ketvirtasis vaikas dviejų ha ūkininko šeimoje. Šiame ūkyje pasiliko ūkininkauti jo vyresnysis brolis Adomas, o jis ir dvi jo seserys išvyko į Rygą darbo ieškoti, kurių viena – Anelė Balikinienė ir šiandien ten tebegyvena. Vokiečių okupacijos metu 1916 m. mano pamotė Anelė Rindziūnaitė mirė nuo šiltinės ir aš augau pas dėdę Adomą Slabatkos vienkiemyje. Čia 1920 metais pradėjau lankyti lietuvišką pradžios mokyklą Galčiūnų kaime³. 1919 m. mano tėvas grįžo iš Vokietijos, kur buvo karo belaisviu, ir mirė Slabatkoje 1922 m., po to, kai 1921 m. įtaisė mane su Gervėčių parapijos klebono kunigo Ambr. Jakavonio⁴ pagalba Vilniuje Lietuvių Labdarybės draugijos išlaikomame bendrabutyje, kuriuos tuomet tvarkė klerikalai.

Nuo 1922 metų mokiausi Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo vardo gimnazijoje. Ten mokydamasis pradžioje priklausiau skautų organizacijai, kuriai tuomet vadovavo triukšmingai pagarsėjęs Pranas Žižmaras⁵. [...] nuo penktosios klasės sistemingai lankiau prie gimnazijos mokytojo Vytauto Kairiūkščio⁶ organizuotą piešimo studiją, kurioje praplėčiau piešimo ir tapybos žinias, arčiau susipažinau su dailės istorijos ir teorijos pagrindais, paveikslų komponavimo principais. Jau tuomet pasirinkau pagrindine savo gyvenimo dailininko profesiją ir be mokyklinių uždavinių studijoje, dar namuose intensyviai savarankiškai kūriau įvairias konstruktyvistines ir kubistines kompozicijas. Nesitenkinau vienok grynai formalių problemų sprendimu, bet instinktyviai palaispniui perėjau ir į tematinius socialinių problemų sprendimus, kur dar simboliniai, bet apibrėžtai pareikšdavau kapitalistinės santvarkos kritiką bei darbininkų ir

¹ V. Drėmos motina Emilija Mockaitė mirė 1913 m. Po jos mirties tėvas vedė Anelę Rindziūnaitę. Žr.: DRĖMA, Vladas. Anketa. 1955 01 17. LMAVB RS, F221-37, lap. 64 *versa*.

² Slabada – kaimas Baltarusijoje, Varanavo r., Gardino sr. (brus. Slabodka).

³ Galčiūnai – kaimas Baltarusijoje, Astravo r., Gardino sr. (brus. Galčuny).

⁴ Ambraziejus Jakavonis (*1886–†1944) – kunigas, lietuviybės puoselėtojas Vilniaus krašte, 1943 m. Armijos Krajo- vos suimtas ir nužudytas. Žr.: PATACKAS, Antanas. *Kunigas Ambraziejus Jakavonis*. Trakai; Vilnius, 1993. 71 p.

⁵ Pranas Žižmaras (*1907–†1944) – skautas, sportininkas, mokytojas. 1925–1935 m. vadovavo atkurta lietuvių skautų organizacijai. 1928 m. vasario 16 d. Gedimino pilies bokšte iškėlė Lietuvos trispalvę. 1938 m. gindamas Lietuvos garbę iškvietė į dvikovą lenkų studentą, aršų lietuviybės priešininką Jerzy Chom-Chomskį. 1940 m. P. Žižmarą suėmė NKVD. Kalėjo Severdvinlage, Archangelsko sr. Mirė 1944 m. rudenį. Apie jį išsamiau žr.: *Debesų karžygys*: legenda apie Praną Žižmarą. Sudarė Gražina Mareckaitė. Vilnius, 2007. 200 p.

⁶ Vytautas Kairiūkštis (*1890–†1961) – dailininkas tapytojas, pedagogas, dailėtyrininkas. 1921–1940 m. mokytojavo Vilniaus, Panevėžio ir Kauno gimnazijose, 1921–1932 m. vadovavo Vilniaus lietuvių piešimo studijai. 1940–1944 m. buvo Kauno valstybinio kultūros muziejaus Meno skyriaus vedėjas. Dėstė meno istoriją ir kompoziciją Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute, 1944–1951 m. buvo Meno istorijos katedros vedėjas. Nuo 1953 m. gyveno ir kūrė Vilniuje. Kūryba išsiskiria intelektualumu, novatoriškumu; ji padarė didelę įtaką moderniosios lietuvių dailės plėtotei. Žr.: RUTKAUSKIENĖ, Rima. Kairiūkštis Vytautas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 148–149.

valstiečių politinio judėjimo apologiją. Daugiausiai man tuomet imponavo meninio fotomontažo žanras, kur įvairių netikėtų vaizdų sugretinimas leisdavo atskleisti gilesnę vidinę tų visuomeninių ir politinių reiškinių prasmę.

Kaip tam tikras Vilniaus lietuvių gimnazijos „piešimo studijos“ kūrybinių rezultatų suvedimas buvo organizuotos jos dalyvių kūrinių parodos: 1931 metų vasarą Vilniuje, o 1931 m. gale ir 1932 m. pradžioje Kaune, kur ji susilaukė gana gyvo atgarsio, apie mane, kaip tos parodos dalyvį, „Židinio“ apžvalgininkas Vyt. Bičiūnas rašė: „Vl. Drėma – aiškiai tendencingas, pusiau komunistiškas „agitatorius“. Dailė jo kūryboje antraeilis, o gal ir trečiaeilis dalykas. Kad tai tikra – parodo visi jo fotomontažai“⁷. Ši kritika man buvo aukščiausiojo pripažinimo ženklas, kad mano kūryba yra veiksminga.

Gimnazistu būdamas be meninės kūrybos domėjausi taip pat ir dailės istorijos bei teorijos klausimais. Vieno Vilniaus jaunimo žurnalo, leidžiamo liaudininkų, paskelbtame konkurse 1929 m. man buvo pripažinta pirmoji premija už rašinį „Naujoji šių laikų tapyba“⁸.

[...] Gimnaziją baigiau ir brandos atestatą gavau 1931 m. Tuo metu turėjau eiti kariuomenėn, tačiau kaip baigusiam gimnaziją buvo suteikta teisė stoti puskarininkų mokyklon. Lenkų okupacinė vyriausybė, vengdama, kad kuo mažiausiai tautinių mažumų pakliūtų į karininkus ir puskarininkius, suteikė man „virškontingentinio“ kategoriją. Tuo būdu neteko tarnauti lenkų kariuomenėje, kaip vėliau ir jokiaje kitoje.

Baigęs gimnaziją dariau pastangų stoti į Varšuvos Politechnikos architektūros fakultetą, tačiau neturėdamas ten jokių pažinčių, o be to kaip „tautinė mažuma“, ir ten nebuvau pageidaujamas. Dėl to grįžau į Vilnių ir stojau į Vilniaus universiteto dailės fakultetą, kur mokiausi be pertraukos nuo 1931 iki 1936 metų.

Dailės fakultetas prie Vilniaus universiteto, anksčiau ruošęs įvairių sričių dailininkus, tačiau jau man įstojus, buvo jame visiškai likviduota architektūros specialybė, o kitos specialybės sujungtos į bendrą meninį parengimą, svarbiausiai nukreiptą į aukštai kvalifikuotų gimnazijų ir licejų piešimo mokytojų ruošimą, kur buvo supažindinama vienodai su visomis meninės kūrybos technikomis ir sritimis, kaip tapyba, skulptūra, grafika ir taikomoji dailė: audimas, baldų projektavimas, taikomoji grafika ir architektūrinis bei dekoratyvinis projektavimas su ypatingai sustiprintu dailės istorijos ir teorijos parengimu. Greta praktinių studijų dirbtuvėse ir specifinių paskaitų reikėdavo dar išklaudyti ir eilę kursų, kurie buvo skaitomi istorijos-filologijos fakulteto studentams. Meninė specializacija buvo taikoma tik paskutiniajame kurse, kaip parengimas diplominiam darbui bet kurioje dailės srityje. Suprantama, kūrybinis dailininko parengimas įėjo taip pat į pagrindinius apmokymo uždavinius.

Meninę auklėjimo linkmę fakultetui primetė Liudomiras Slendzinskis⁹, ilgametis to fakulteto dekanas, išaugęs iš Peterburgo „Мир Искусства“¹⁰ retrospektyvizmo ir puoselėjęs italų XV amž. florentietiškosios dailės tradicijų manierą, kuri reiškėsi gana geru piešinio pažinimu, kurią jis puikiai apvaldė kaip prof. Kardovskio¹¹ mokinys Peterburgo Dailės Akademijoje, tačiau tapybiniame sprendime neįėjo toliau kietos ir grynai dirbtinai suprastos dekoratyvinės stilizacijos. Šią savo manierą siekė jis primesti ir savo mokiniams, kad sukurtų savąją „vilnietiškąją“ tapybos mokyklą, skirtingą nuo varšuviškosios ar kroku-

⁷ BICIŪNAS, Vytautas. Vilniaus dailininkų paroda. *Židinys*. Kaunas, 1932, t. 15, nr. 1 (85), p. 68.

⁸ Straipsnis nebuvo publikuotas, nes konkursą paskelbęs žurnalas „Vilniaus šviesa“ netrukus (1929 m. spalį) nustojo eiti. Apie tai išsamiau žr.: RUZGAS, Albertas. Keli susitikimai su Vladu Drėma. *Krantai*. Vilnius, 2008, nr. 1, p. 59.

⁹ Liudomiras Slendzinskis (*1889–†1980) – dailininkas tapytojas, Vilniaus universiteto dėstytojas (1929–1940), profesorius (1938), Vilniaus dailės instituto dėstytojas (1940–1943); Krokuvos politechnikos instituto prorektorius (1948–1956), rektorius (1956–1960). Žr.: JUZĖNAITĖ, Violeta. Slendzinskis Liudomiras. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 42.

¹⁰ „Мир Искусства“ (Meno pasaulis) – Rusijoje nuo XIX a. paskutiniojo dešimtmečio iki 1924 m. veikusi dailės draugija, 1898–1904 m. Peterburge tuo pačiu pavadinimu leidusi dailės ir literatūros žurnalą.

¹¹ Dmitrijus Kardovskis (*1866–†1943) – dailininkas, Peterburgo dailės akademijos profesorius.

viškosios. Vienintelis šio fakulteto dėstytojų realistas dailininkas Benediktas Kubickas¹² buvo nustumtas nuo svarbesnių kūrybinių pozicijų ir vedė meninio audimo ir audinių projektavimo dirbtuvę. Taip pat aiškiai realistinėse pozicijose buvo ir skulptūros profesorius Boleslovas Balzukevičius¹³, tačiau skulptūros dirbtuvė visumoje buvo silpnai organizuota ir nepajėgė duoti to, ką galėjo. Aišku, kad taip siaurai suprasti kūrybiniai uždaviniai negalėjo duoti rimtų rezultatų ir auklėjimo bei mokymo darbe. Tačiau įsitikinusių Slendzinskio manieros sekėjų studentų tarpe buvo nedaug. Dauguma studentų metėsi į savarankiškus kūrybinius ieškojimus ir gablesnieji jų turėdavo nepalyginimai daugiau įtakos savo kolegoms, negu profesoriai. Tuo metu nuolatos sirgęs F. Ruščicas¹⁴ neturėjo jokios įtakos studentams, nors buvo pati rimčiausia kūrybinė ir pedagoginė pajėga.

Mano studijų metu dailės fakultete studentų tarpusaviai santykiai buvo bene sveikiausi visame Vilniaus universitete. Kitur viešpatavę „endekai“ (lenkų klerikalinė fašizuojanti „tautinių demokratų“ partija) čia neturėjo beveik jokios įtakos. Studentai sudarė labai margą internacionalą: čia mokėsi ne tik lenkai, bet ir daug gudų, ukrainiečių, rusų, žydų, lietuvių ir vokiečių, ir dėl to nebuvo vyraujančios ir komandujančios nacionalinės daugumos. Visi gerai sugyveno ir gana dalykiškai suprato savo studijų uždavinius.

[...] Vienas žymesnių įvykių mano gyvenime yra susijęs su organizuota Vilniuje 1936 metų vasarą Vilniaus krašto lietuvių liaudies meno paroda, kuriai eksponatai buvo surinkti eilės centrinių Vilniaus organizacijų, kaip Liet[uv]ių Šv. Kazimiero draugijos per jos skyrius kaimuose, pirkias skaityklas, mokyklas, o taip pat remiant ir Laikinajam Vilniaus Liet[uv]ių Komitetui. Aš buvau pakviestas šiuos eksponatus sutvarkyti apibrėžta ekspozicine tvarka bei paruošti jos planą ir pagrindinį metodinį vadovą. Šis pirmasis mano ekspozicinis ir mokslinis darbas betarpiškai tvarkant tokią milžinišką liaudies meno dirbinių masę, kuriais sklidinai buvo užkarstytos keturios didelės lietuvių gimnazijos salės (Komunarų gatvėje 5¹⁵), davė man nepaprastai daug, kaip ekspoziciniame patyrimo, taip ir moksliniai tiriant liaudies meną. Nuo šios parodos nuosekliai ėmiau rinkti medžiagą didesniajam moksliniam darbui apie lietuvių liaudies ornamentiką ir jos istorinę raidą. Tos parodos patyrimo rezultatus suvedžiau į du straipsnius apie šią parodą, kurie buvo atspausdinti to meto Vilniaus lietuvių spaudoje¹⁶.

Be studijų Vilniaus universiteto dailės fakultete ir aukščiau paminėtos visuomeninės veiklos, nuo 1932 metų pradėjau dirbti Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo vardo gimnazijoje kaip piešimo ir darbelių mokytojas, kadangi ankstyvesnis šių dalykų dėstytojas dailininkas Vytautas Kairiūškis išvyko į Panevėžį, o vėliau į Kauną. Šį darbą sėkmingai dirbau iki 1936 metų, kuomet Lenkijos švietimo ministro Jendrzejewičiaus¹⁷ pagarsėjusių švietimo reformų rezultate piešimas buvo panaikintas gimnazijose ir licėjuose kaip privalomas mokslo dalykas. Taigi, 1936 m. baigęs dailės fakultete studijas netekau ir darbo. Nežiūrint mano stropiausių pastangų darbo niekur nepasisėkė rasti, o apie kurią nors valdinę tarnybą ir svajoti negalima buvo. Teko 1936.IX.27 d. užsiregistruoti Vilniaus darbo biržoje ir gyventi iš bedarbiams teikia-

¹² Benediktas Kubickis (*1874–†1951) – dailininkas tapytojas, Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto dėstytojas, profesorius (1919). Po Antrojo pasaulinio karo apsigyveno Lenkijoje. Žr.: ŠARMAITIS, Romas. Kubickis Benediktas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1986, t. 2, p. 414; *Lietuvos dailės istorija*. Vilnius, 2002, p. 300.

¹³ Boleslovas Balzukevičius (*1879–†1935) – žymus Lietuvos skulptorius, Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto Skulptūros katedros vedėjas (1919–1935), profesorius (1919). Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Balzukevičius Boleslovas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 590.

¹⁴ Ferdinandas Ruščicas (*1870–†1936) – dailininkas tapytojas, grafikas, scenografas. 1919 m. Vilniaus universitete kartu su kitais suorganizavo Dailės fakultetą, iki 1932 m. buvo jo dekanas. Žr.: Ruščicas Ferdinandas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 603.

¹⁵ Dabar – A. Jakšto g. 5.

¹⁶ V. Drėmos publikacijų bibliografiją žr.: KOTŁOWSKI, Jan. *Vladas Drėma (1910–1995): twórczość artystyczna i działalność naukowa*. Toruń, 1999, p. 41–48.

¹⁷ Janusz Jędrzejewicz (*1885–†1951) – pedagogas, politikas, Lenkijos kariuomenės karininkas, Lenkijos švietimo ministras (1931–1934).

mos pašalpos po 30 zlotų į mėnesį ir išlaikyti savo šeimyną, kurią tuomet sudarė žmona ir vos tais metais gimusi duktė Gražina.

Vedžiau 1933 metais Jadvygą Sisaitę, gimusią vilnietę, kurios tėvas buvo lietuvis iš Mockų kaimo¹⁸, mano gimtosios Gervėčių parapijos, o jos motina – gudė iš Lentvario apylinkių. Tai buvo klasiška Vilniaus pramoninių darbininkų proletarinė šeima. Žmona iki vedybų dirbo visą laiką įvairiose šeimose arba aukle, arba tarnaitė. Dėl to mano vedybų proga daugelis vadovaujančių sluoksnių Vilniaus lietuvių buržuazinėje visuomenėje reiškė savo nepasitenkinimą ir įvairiomis progomis sabotavo mane ir mano šeimą. Taigi, būdamas bedarbiu, nesusilaukiau tos paramos iš buv. Vilniaus lietuvių organizacijų, kurią jos teikdavo kitiems panašiais atsitikimais. Bedarbiaudamas turėjau progos užsiimti savo teoretinių žinių pagiliniu ir parašyti eilę straipsnių dailės populiarizacijos klausimais, kuriuos tuomet atspausdino Vilniuje leidžiamas „Lietuviškojo Baro“ žurnalas¹⁹.

Vienintelę išeitį matydamas tik vidurinės mokyklos mokytojo profesijoje, 1937 metų rudenį stojau į Varšuvos Valstybinį Darbelių Institutą, kuris ruošė kvalifikuotus rankdarbių mokytojus gimnazijoms ir licejams įvairių technikų srityje iki mokyklinių pavaizdumo priemonių gamybos. Čia greta mokslo dalyvavau ir Varšuvos lietuvių savišalpos draugijos veikloje, kuriai tuomet vadovavo lietuvių poetas Ksaveras Vanagėlis (Sakalauskas)²⁰.

[...] Taip pat šiuo metu buvau Varšuvos prokuratūros tardomas už priklausymą prie Vilniaus universiteto studentų ZNMS²¹ organizacijos ir už mano darbo paveikslus, kurie buvo policijos konfiskuoti iš šios organizacijos patalpų. Tų mano darbų tematika ir jų idėjinis prasmingumas pasirodė prokuratūrai pavojingas Lenkijos valstybingumui, ir nuo šiol buvau sekamas. Be to mano bute ten buvo padaryta netikėta krata. Jaučiau, kad prieš mane buvo ruošiama byla. Bylos sudarymą nutraukė 1939 metų karo įvykiai.

1938 metų vasarą baigęs Varšuvoje darbelių institutą grįžau į Vilnių ir gavau darbą Vilniaus rusų Puškino vardo gimnazijoje, kur dėščiau darbelius ir piešimą. Dirbau ten iki 1939 metų spalio 1 d. Čia be savo tiesioginio darbo neįėjau arčiau į šios aplinkos vidinį gyvenimą.

Šiame laikotarpyje toliau tęsiau daugiau teoretinių žinių gilinimą, negu užsiėmiau praktiskine dailės kūryba, kadangi laisvai kūrybai visiškai neturėjau medžiaginių sąlygų. Dailės srities eilę straipsnių spausdinu Vilniaus lietuvių ir gudų spaudoje, o 1939 m. leidžiant gudiškąjį Lvovo laikraščio „Sygnaly“ numerį parašiau ten du straipsnius apie gudų liaudies meną ir gudų vaizdinės dailės raidą²².

1938 metų Lietuvos dailininkų jubiliejinei parodai Kaune pasiunčiau eilę savo grafikinių darbų, kurie buvo eksponuoti ir vienas jų – „Švenčionių gimnazijos atminimas“ buvo premijuotas Katalikų Veikimo Centro. Ši premija man buvo nelaukta, kadangi ši medžio raižinį dirbau ne kaip savarankišką kūrybinį darbą, o kaip specialų užsakymą paskutiniojo uždarytos Lietuvių Švenčionių gimnazijos direktoriaus

¹⁸ Mockos – kaimas Baltarusijoje, Astravo r., Gardino sr. (brus. Macki).

¹⁹ „Lietuviškas baras“ – Vilniaus krašto lietuvių iliustruotas kultūros žurnalas, leistas 1933–1939 m. Vilniuje. Svarstė švietimo, kultūros, meno problemas, nušvietė Vilniaus krašto istoriją, lietuvių ir lenkų santykius ir kt. klausimus. Žr.: URBONAS, Vytas. Lietuviškas baras. In *Visuoitinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 149.

²⁰ Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis (*1863–†1938) – lietuvių rašytojas. 1883 m. baigęs Veiverių mokytojų seminariją, iki 1888 m. mokytojavo Pajevonyje, Beržininkuose, vėliau Lenkijoje (Lomžoje, Varšuvoje). Platino draudžiamą lietuvišką spaudą, dalyvavo lietuvių kultūrinėje veikloje, bendradarbiavo „Aušroje“. 1905 m. Lomžoje įkūrė lietuvių kultūros draugiją. 1923–1934 m. vadovavo Varšuvos lietuvių kultūros draugijai. Žr.: DOVEIKA, Kostas. Sakalauskas Ksaveras. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 611.

²¹ Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (Nepriklausomo socialistinio jaunimo sąjunga) – Vilniaus Steporno Batoro universiteto studentų organizacija.

²² DREMA, Władysław. Białoruska sztuka ludowa. *Sygnaly*. Lwów, 1939 rugpj. 15 (nr. 75), p. 9; IDEM. Sztuka białoruska w perspektywie historycznej. *Ibid.*, p. 11.

Augustino Mačionio²³ prašomas, kuris nurodė smulkia šio darbo siužetišką, o kuris turėjo būti išdalintas tarp uždarytos mokyklos moksleivių, kaip jos atminimas. Šią premiją supratau kaip norą avansu palenkti mane klerikalų pusėn.

[...] Nuo 1939 metų spalio 1 dienos ir sekančiais metais dirbau piešimo mokytoju Vilniaus I ir II valstybinėse gimnazijose. Abiejose mokyklose kovojau prieš beprincipinį mokyklų direkcijos (Jono Kai-riūkščio) pataikavimą vadovaujančių fašistinių vadeivų vaikams jų žinių ir nedisciplinuoto elgimosi netei-singame vertinime.

Pabėgus iš Lietuvos fašistinei tautininkų vyriausybei ir paėmus ją darbo žmonių atstovams 1940 m. liepos 21 d. Švietimo ministro įsakymu № 40 buvau paskirtas Centro įstaigos inspektoriumi ir laikinai ėjau pareigas kaip tos ministerijos atstovas Vilniaus miesto ir jo apylinkių gimnazijoms tvarkyti. Prasidėjo karštligiškas lygiai mokymo programų, kaip ir mokytojų kadru pertvarkymo laikotarpis, jų aprūpinimas tinkamais direktoriais, naujomis patalpomis ir t. t., o be to nuolatinis jų inspektavimas.

Prie to prasidėjo vėl naujas mokytojų profesinės organizacijos pertvarkymas, prie kurio priklausiau kaip centrinio organizacinio komiteto narys, kurioms tai pareigoms paskyrė mane tuometinis Lietuvos Liaudies vyriausybės įgaliotinis Vilniuje A. Kazanavičius. Čia vėl reikėjo būti budriam prieš teroro priemonėmis besibraunančius buržuazinių nacionalistų pretendentes, lygiai iš lietuvių, kaip ir lenkų pusės.

Drauge ėjau politiniams kaliniams šelpti visuomeniniame Vilniaus miesto komitete sekretoriaus pareigas.

Liaudies seimo rinkiminėje agitacinėje kampanijoje buvau skirtas agitatoriumi ir drauge su Jonu Karosu²⁴ pravedėme eilę priešrinkiminių mitingų Švenčionėliuose ir jų apylinkėse, o taip pat ir Vilniaus mieste. Pagaliau Vilniaus apygardos rinkimų komisijos pirmininko drg. A. Kazanavičiaus buvau paskirtas Vilniaus rinkiminės apylinkės № 48 Bokšto gatvėje 15 pirmininku ir šias pareigas atlikau pilnai patenkinamai.

Įsikūrus Lietuvoje tarybinei santvarkai ir persikėlus centrinėms vyriausybės įstaigoms, dirbau Švietimo Liaudies Komisariato viduriniųjų mokyklų skyriaus inspektoriumi, inspektuodamas toliau ne tik Vilniaus srities vidurines mokyklas, bet taip pat tvarkydamas piešimo ir braižybos dėstymą, programas, metodinį vadovavimą, ir tuomet suorganizavau Vilniaus mieste piešimo mokytojų metodinį ratelį, kuriame užsiėmimai vykdavo sistemingai kas dvi savaitės. Čia teko rimtai padirbėti pertvarkant dėstymo programas ir metodines priemones pereinant nuo senos buržuazinės švietimo sistemos prie tarybinės. 1940–1941 metais ŠLK-te²⁵ centrinėje įstaigoje ėjau taip pat ir visuomenines agitatoriaus ir sieninio laikraščio redaktoriaus pareigas.

Be to iš pagrindų naujai pertvarkant Lietuvos dailininkų sąjungos organizacinį ir kūrybinį darbą bei organizuojant iš naujo Meno Reikalų valdybos įstaigą talkininkavau joms, tačiau dėl tiesioginių savo pareigų ŠLK-te ir visuomeninių pareigų visiškai neturėjau galimybių užsiimti nei kūrybiniu darbu, nei moksliniu tiriamuoju Lietuvos dailės istorijos srityje, kurį jau anksčiau buvau pradėjęs, o prie kurio nuolatatos svajojau grįžti.

²³ Augustinas Mačionis (*1906–†2002) – zoologas, vienas ichtiologijos pradininkų Lietuvoje. 1930–1934 m. ir 1937–1941 m. dirbo mokytoju Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1936–1938 m. – Švenčionių lietuvių gimnazijos direktorius. Aktyviai dalyvavo Vilnijos krašto lietuvių tautinėje veikloje. 1944–1987 m. Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Zoologijos katedros dėstytojas ir docentas (1980). Žr.: STAŠAITIS, Jurgis. Mačionis Augustinas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 755.

²⁴ Jonas Karosas (*1912–†1975) – žurnalistas, Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros vedėjas (1952–1959), Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas (1957–1975). Vienkartinių Vilniaus lietuvių literatūros ir dailės leidinių „Varpos“, „Varsnos“, „Vingis“ (1937), „Sėja“ (1938), „Versmė“ (1939) redaktorius ir leidėjas. Žr.: RAGUOTIS, Bronius. Karosas Jonas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 481.

²⁵ Čia ir toliau autoriaus vartojama santrumpa ŠLK – Švietimo Liaudies Komisariatas.

Šiuo metu pradėjau lankyti sekmadieninį marksizmo-leninizmo universitetą Vilniaus miesto inteligentijai, o taip pat kartais talkininkaudavau Stepo Žuko²⁶ vadovaujamam „agitpropui“²⁷.

Eidamas ŠLK-te viduriniųjų mokyklų inspektoriaus pareigas susilaukiau priešišku intrigų iš klastingai užsimaskavusių lenkų nacionalistų pusės, daugiausiai vien dėl to, kad ankstyvesnė jų politinė veikla man buvo pažįstama dar iš lenkų okupacijos laikotarpio, ir ėmėsi visokių priemonių, daugiausiai kaltindami mane lietuviškuoju nacionalizmu ir šovinizmu. Dėl to buvau perkeltas iš viduriniųjų mokyklų skyriaus inspektoriaus pareigų į kadru skyrių toms pačioms pareigoms.

Be to šioje įstaigoje ėjau priešlėktuvinės ir priešgaisrinės apsaugos objekto komendanto pareigas.

1941 metų birželio 22 dieną įvykęs hitlerinės Vokietijos klastingas ginkluotas užpuolimas prieš Tarybų Sąjungą vertė mane pagrindinai užsiimti pastarosiomis pareigomis, dėl ko nespėjau evakuotis ir lietuvių buržuazinių nacionalistų, hitlerinių okupantų talkininkų Lietuvoje, kuriems Švietimo Liaudies Komisariate atstovavo buhalteris Vaičaitis, inžinierius Šepetys ir inspektorius Leonas Bielinis, areštavo mane drauge su kitais aktyviais komisariato darbuotojais, kaip Ald. Kazanavičienė, Čepulytė, Povilionis, Barauskas, Budrius, Žilionis, Dičiūtė ir kiti, ir uždarė mus Vilniaus Lukiškių kalėjime, kur baisiausio teroro ir beteisiškumo sąlygomis buvome išlaikyti keturias savaites. Paleistas buvau liepos 18 d. su sąlyga parašyti rašinį apie lietuviškųjų mokyklų rusinimą tarybiniais laikais. Man atsisakius tokį rašinį parašyti, pagrasė Paneriais (sušaudymu juose) ir pasiūlė kitą temą – apie lenkų nacionalistų intrigas prieš lietuviškąsias mokyklas tame pat periode. Vėliau be mano sutikimo ir netgi atsiklausimo žymiai pakeistoje redakcijoje buvo atspausdintas „Lietuvių archyve“ III tome²⁸.

Paleistas iš kalėjimo ilgą laiką nesėkmingai ieškojau darbo. Pagaliau radau Vilniaus „Dailės“ kooperatyve, kur tuomet pirmininku buvo dail. Jonas Kuzminskas²⁹, o kur dirbau sekretoriaus pareigose, drauge

²⁶ Stepas Žukas (*1904 –†1946) – dailininkas grafikas, karikatūristas, spaudos darbuotojas, vienas iš žurnalo „Šluota“ organizatorių ir bendradarbių, 1940–1941 m. – redaktorius. 1940–1942 m. LSSR dailininkų sąjungos pirmininkas. 1944–1946 m. dėstė Kauno taikomosios ir dekoratyviosios dailės institute. Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Žukas Stepas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 687.

²⁷ „Agitpropas“ – 1940 m. birželį Kaune įkurta sovietinė vaizdinės agitacijos ir propagandos įstaiga, kuriai vadovavo dailininkas S. Žukas. „Agitpropas“ veikloje dalyvavę dailininkai mitingu, manifestacijų progomis puošė miestą, aikštes, parūpindavo transparantų, leido ir platino plakatus. „Agitpropas“ išleido daugelį 1940 m. liepos mėnesio rinkimams į vadinamąjį Liaudies seimą skirtų plakatų. 1940 m. pabaigoje „Agitpropas“ buvo panaikintas, jo funkcijas perėmė kitos įstaigos. Žr.: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1976, t. 1, p. 73.

²⁸ DRĖMA, Vladas. Lenkų šovinizmas bolševikų priedangoje. *Lietuvių archyvas: bolševizmo metai*. Kaunas, 1942, t. 3, p. 196–204. Šio rašinio pilną tekstą žr.: Vlado Drėmos parodymo nuorašas. LMAVB RS, F221-39, lap. 97–119. „Lietuvių archyvas“ – Studijų biuro, kurį 1941 m. rudenį įsteigė Antanas Bružas ir Juozas Senkus, tęstinis leidinys apie pirmąją sovietinę okupaciją bei jos terorą, ėjęs 1941–1943 m. Lietuvoje. Leidinyje buvo spausdinama dokumentinė medžiaga iš archyvų bei įstaigų, autentiški pareiškimai žmonių, dirbusių įvairiose įstaigose, pranešimai, studijos apie įvairių gyvenimo sričių padėtį sovietinės okupacijos laikotarpiu. Žr.: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 154.

²⁹ Jonas Kuzminskis (*1906–†1985) – Lietuvos grafikas. 1927–1933 m. mokėsi Kauno meno mokykloje. 1933–1941 m. dirbo žurnale „Žiburėlis“, bendrovėje „Spaudos fondas“, spaustuvėje „Spindulys“. Nuo 1941 m. Vilniaus dailės mokyklos, 1941–1944 m. Vilniaus dailės akademijos, 1944–1951 m. Vilniaus dailės instituto, nuo 1951 m. Lietuvos dailės instituto dėstytojas, 1948–1968 m. Grafikos katedros vedėjas, nuo 1957 m. profesorius. 1958–1982 m. Lietuvos SSR dailininkų sąjungos valdybos pirmininkas. Žr.: DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Kuzminskis Jonas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2007, t. 11, p. 352.

su dail. Vytautu Mackevičiumi³⁰, kuris ten ėjo sandėlininko pareigas. Ten dirbau iki 1941 m. gruodžio 1 dienos, kuomet atsiradus muziejininko laisvai vietai Vilniaus Gudų Muziejuje buvau pakviestas jo direktoriaus J. Šutavičiaus³¹. Šioje įstaigoje, nors atlyginimas nebuvo kiek nors didesnis, vienok naujos pareigos leido dirbti mėgiamajame mokslinio tyrimo ir muziejiniame darbe, kur galėjau atnaujinti savo darbą ir Lietuvos dailės istorijos srityje.

Šioje įstaigoje, kuri priklausė tuomet Lietuvos Mokslų Akademijos sistemai, dirbau visą vokiškosios okupacijos laikotarpį: tvarkiau muziejinius fondus, moksliniai juos inventorizavau ir ruošiau ekspozicijas. Ypatingai daug darbo buvo, kuomet hitlerinės kariuomenės vadovybė išmetė muziejinius rinkinius iš lig šiol užimamų patalpų dabartiniuose Vilniaus Pedagoginio Instituto rūmuose ir perkraustė į dailės instituto patalpas.

Kurį laiką hitleriniai okupaciniai organai dargi buvo iškęlę reikalavimą evakuoti visus muziejinius rinkinius į Vokietijos gilumą, tačiau mano įkalbėtas muziejaus direktorius J. Šutavičius sutiko imtis visų priemonių, kad šio muziejaus fondai paliktų Vilniuje. Dėl to svarbiausieji rankraščiniai dokumentai buvo paslėpti Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios rūsiuose, kuriuos ten padėjo paslėpti tos bažnyčios klebonas kun. Ad. Stankevičius³².

Besiartinant 1944 metais karo veiksams prie Vilniaus buvusieji muziejaus tarnautojai, slėpdamiesi nuo karo veiksų, apleido muziejų, man vienam teko jį saugoti nuo išgrobstymo ir sunaikinimo. Tuo būdu pavyko sveikiausius ir pilniausius visus muziejinius fondus perduoti tarybinei vyriausybei³³.

Vokiškosios okupacijos metais platesniame visuomeniniame gyvenime nedalyvavau, nes lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai visur boikotavo mane, o be to hitlerinės žvalgybos visur buvau sekamas. Pašalinių darbų taip pat neturėjau, dėl to gyvenimo sąlygos buvo nepakenčiamai sunkios. Vienintelę pagalbą man suteikė Šiaulių kraštotyros draugijos pirmininkas P. Bugailiškis³⁴, kuriam dariau kopijas savo surinktų liaudies audinių raštų bei kitų dailės paminklų, kurie buvo Vilniaus Gudų Muziejuje³⁵. Tai buvo vienintelė moralinė ir medžiaginė parama. Be to kurį laiką dirbau Paminklų Apsaugos Įstaigai Vilniaus architektūrinių paminklų inventorizacinius brėžinius.

³⁰ Vytautas Mackevičius (*1911–†1991) – dailininkas tapytojas. 1928–1935 m. studijavo Kauno meno mokykloje. Buvo kairiųjų pažiūrų. 1934–1935 m. bendradarbiavo žurnale „Šluota“. 1938–1939 m. tobulinosi Aukštojoje nacionalinėje dailės mokykloje Paryžiuje. 1940–1941 m. Meno reikalų valdybos prie LSSR Ministrų tarybos Dailės skyriaus inspektorius, 1944–1951 m. valdybos vedėjas. 1945–1951 m. Vilniaus dailės instituto, 1951–1974 m. – Lietuvos dailės instituto dėstytojas, nuo 1954 m. profesorius, 1953–1974 m. Lietuvos dailės instituto rektorius. 1956–1958 m. Lietuvos dailininkų sąjungos valdybos pirmininkas. Žr.: ŠUTAVIČIŪTĖ, Lijana. Mackevičius Vytautas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 745.

³¹ Janka Šutavičius (*1904–†apie 1973) – baltarusių kultūros ir visuomenės veikėjas, publicistas, baltarusiškų laikraščių redaktorius, Vilniaus Ivano Luckevičiaus gudų muziejaus direktorius, žymios Vilnijos poetės Onos Miciūtės vyras. 1944 m. rudenį bolševikų suimtas ir nuteistas 10 metų tremties už dalyvavimą Baltarusių tautinio komiteto veikloje. Žr.: MICIŪTĖ, Ona. *Autobiografija*. 1956 m. LMAVB RS, F 221-40, lap. 173, 182, 183, 187, 188.

³² Adamas Stankevičius (*1891–†1949) – baltarusių visuomenės veikėjas, kunigas, geras J. Šutavičiaus pažįstamas. 1949 m. sovietų suimtas ir ištremtas į Rusijos gilumą, kur ir mirė. Išsamiau žr.: TRACIAK, Jan. Stankiewicz Adam. *Polski słownik biograficzny*. Warszawa; Kraków, 2003, t. 42/2, z. 173, p. 165–168.

³³ Vilniaus Ivano Luckevičiaus gudų muziejus 1944 metais buvo likviduotas, jo turtai išblaškyti po įvairias Lietuvos, Rusijos ir Baltarusijos įstaigas, dauguma buvusių darbuotojų represuota. Nemaža dalis muziejui priklausiusių archyvinų dokumentų šiuo metu saugoma LMAVB RS (F21).

³⁴ Pelikšas Bugailiškis (*1883–†1965) – teisininkas, kultūros ir spaudos darbuotojas, kraštotyrininkas, muziejininkas, vienas „Aušros“ muziejaus (1923) ir Šiaulių kraštotyros draugijos (1927) steigėjų. 1945–1948 m. dirbo Mokslų akademijos Istorijos instituto sektoriaus vedėju, 1948–1952 m. Knygų rūmų bibliografu-redaktoriumi. Žr.: MILIUS, Vacys. Bugailiškis Pelikšas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. 3, p. 569–570.

³⁵ Didžiąją dalį tokio pobūdžio Vlodo Drėmos darbų šiuo metu saugo Šiaulių „Aušros“ muziejus. Į LMAVB Rankraščių skyriaus „Lietuvos dailininkų piešinių ir eskizų kolekcija“ (F320) pateko devynios Vilniaus gudų muziejuje buvusių XVI a. pirmosios pusės Evangelijų miniatiūrų, atsklandų, inicialų, vandenženklų, viršelio kopijos. Žr.: LMAVB RS, F320-1275–1283.

Vos tik karo veiksams praūžus pro Vilnių Meno Reikalų Valdybos prie Lietuvos TSR Min[istrų] Tar[lybos] viršininko įsakymu N^o14 nuo 1944 m. liepos 24 dienos buvau paskirtas Vilniaus „Dailės“ kooperatyvo įgaliotiniu. Karo veiksų metu įmonės išgrobstytos prekės ir žaliavos, sunaikinti įrengimai, o be to neturint jokių apyvartos lėšų, reikėjo šią visuomeninę įmonę pakelti ant kojų. Grynai administracinio, o dažnai ir nesėkmingo, darbo teko padėti labai daug, vienok rezultate įmonę pasisėkė reikiamai sutvarkyti ir privesti prie naujos gamybos paleidimo. Radęs nuolatinį direktorių, perdaviau jam savo pareigas ir nuo 1945 metų sausio 1 dienos pradėjau dirbti Lietuvos TSR Tarybinių Dailininkų Sąjungos valdyboje sekretoriaus pareigose. Šias pareigas laikiau taip pat tik laikinomis, kadangi jos man nedavė jokios galimybės dirbti mokslinį tiriamąjį darbą Lietuvos dailės istorijos srityje, dėl to nuo 1945 metų balandžio 15 dienos perėjau į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinioje esantį Vilniaus Etnografinį Muziejų direktoriaus pareigoms.

1946 metų liepos mėnesį dalyvavau Mokslų Akademijos sudarytoje komisijoje Neringos moksliniam ištyrimui ir buvau išvykęs su šia komisija tos vietos etninei kultūrai pažinti.

Betarpiškas kontaktas su liaudies kultūra ir jos įvairiais dirbiniais Vilniaus Etnografiniame Muziejuje, o ypač liaudies meno rinkiniais, leido pagilinti savo žinias ir rimčiau imtis mokslinio tiriamojo darbo lietuvių liaudies ornamentikos srityje; be to arčiau susieti šios srities problematiką su platesniu klausimų ratu, susijusių su lietuvių etninės kultūros visuma. Tačiau iš direktoriaus pareigų išplaukiantieji daugumoje grynai administracinio bei ūkinio pobūdžio reikalai neleido susikoncentruoti reikiamai savo moksliniam darbui, o be to muziejaus daug platesnis profilis reikalavo kitokio mokslinio parengimo, gana nutolusio nuo mano susidomėjimo srities. Dėl to pasitaikius progai, būtent, 1946 m. kovo 18 d. Vilniaus Valst[ybini]o] Dailės Instituto direktoriaus raštu N^o177 pakviestas perėjau dirbti ten kaip dėstytojas, pradžioje tik antracilėse pareigose, o nuo 1946.XI.1 d. kaip pagrindinę darbovietę.

Tuo pat metu lygiagrečiai perėjau dirbti ir į Vilniaus Valst[ybini]o] Dailės Muziejų vyr. mokslinio bendradarbio pareigoms. Pagaliau pasiekiau senai išsvajotą savo gyvenimo tikslą – pilnutinai atsiduoti Lietuvos dailės istorijos studijoms.

Kas liečia mano darbo Vilniaus Valst[ybiniame] Dailės Institute, tai dirbau jame nuo 1946.III.18 d. iki 1950.VI.1 d. vyresniojo dėstytojo pareigose ir dėščiau įvairius teoretinius dalykus, kaip: rusų ir TSRS tautų dailės istoriją, visuotinę dailės istoriją, piešimo dėstymo metodiką, plastinę anatomiją, šriftą ir knyginės iliustracijos bei taikomosios grafikos kompoziciją. Tiesa, pastovaus kurso nebuvimas ir nuolatinis dėstomų dalykų keitimas neleido man įsigilinti į dėstomus dalykus ir plėsti juos, tačiau būdamas ne vien teoretikas, bet ir dailininkas praktikas, visuomet stengiausi teoretines bei istorines dailės žinias ir kategorijas sieti su dailininko praktine kūrybine veikla, kad auklėjama dailininkų kartai galėčiau suteikti didžiausios naudos. Be to paskaitoms visuomet stropiai pasiruošdavau ir kiek galima išsamiau pateikdavau dėstomą dalyką. Dėl to viso mano darbo eigoje šioje įstaigoje neturėjau jokių pastabų ar nusiskundimų nei iš vadovybės, nei iš visuomeninių organizacijų pusės, kad prie dėstomo dalyko prieinu paviršutiniškai ar subjektyviai. Be tvarkaraščiais nustatytų paskaitų skaitydavau dar papildomas paskaitas silpniau pasiruošusiems ar nesuprantantiems dėstomos kalbos studentams.

Be tiesioginių dėstytojo pareigų dalyvavau taip pat ir instituto visuomeniniame darbe, būtent profsąjunginėje organizacijoje ir kelis kartus dirbau kaip agitatorius įvairių visuotinių rinkimų metu, už kurį tai darbą susilaukiau padėkos. Dėl to nepaprastai buvau nustebintas, kuomet be jokių priežasčių 1950.VI.1 d. buvau atleistas, nenurodžius man jokių nusikaltimų, išskyrus tą vieną faktą, kad vokiečių okupacijos metu mano priverstinu būdu išgautas straipsnis buvo atspausdintas hitlerinėje spaudoje³⁶, dėl kurio pakankamai išsiaiškinau dar 1944 metais LKP Centro Komiteto sekretoriui drg. K. Preikšui³⁷ parašytame rašte.

³⁶ Žr. 28 išnašą.

³⁷ Kazys Preikšas (*1903–†1961) – Lietuvos komunistų partijos veikėjas. 1940–1948 m. buvo LKP(b) CK sekretorius; 1948–1960 m. – Lietuvos SSR Ministrų tarybos pirmininko pavaduotojas, 1960–1961 – Užsienio reikalų ministras. Žr.: ŠARMAITIS, Romas. Preikšas Kazys. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 436.

Tuo pat metu buvau atleistas ir iš Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Muziejaus eitų pareigų, tačiau ten po mėnesio vėl buvau priimtas atgal.

Tam tikru mastu prie mano atleidimo galėjo prisidėti ir asmeninės intrigos. Ypatingai įsidėmėjau atleidimo išvakarėse vieną faktą, susijusį su mano kritikiniiais straipsniais dailės ir architektūros paminklų apsaugos klausimu, kuriuos atspausdino 1948 m. „Literatūros ir Meno“ laikraštis, o kuriuose buvo kritikuojama Architektūros Reikalų Valdybos vadovai, neapdairiai besielgiantieji su unikalėmis meninėmis vertybėmis³⁸. 1950 m. pavasarį buvo sudaryta mišri komisija, į kurią įėjo Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Muziejaus tarnautojai ir aš jų tarpe, o taip pat ir Architektūros reikalų valdybos atstovai, jų tarpe ir architektas J. Kumpis³⁹, – Vilniaus Katedros pastatui ir jo meninėms vertybėms toliau panaudoti bei pritaikyti. Išėjo kalba apie mano nusistatymą šiuo klausimu. Arch. J. Kumpis, prisimindamas mano ankstyvesnius straipsnius architektūros paminklų apsaugos klausimu, prie visų liudytojų pagrasė man, kad nesikiščiau į nesavo reikalus ir nerašyčiau panašių straipsnių, nes esą išlėksiu iš mano tuo metu užimamų pareigų. Grasinimas buvo ne vien teoretinis, kadangi arch. J. Kumpio žmona tuomet ėjo Meno Reikalų valdyboje dailės mokyklų inspektorius pareigas, o jos priešiškas nusistatymas mano atžvilgiu buvo man žinomas ir kitomis progomis.

Kitas faktas, įvykęs taip pat prieš mano atleidimą, tai 1947 m. spalio mėn. anoniminis Dailės Instituto direktoriui skundas (gal jam šis skundas ir nebuvo anoniminis), kad esą aš buvęs tautininkų viešpatavimo metu Vilniaus Lukiškių kalėjimo viršininku ir žiauriai engeš ir persekiojęs politinius kalinius. Mano manymu, šis šmeižtas galėjo kilti tik tarybinei santvarkai priešišku žmonių tarpe, giminingų K. Stašui⁴⁰, kurie negalėjo suvirškinti, kodėl aš smetoninių žvalgybininkų iki tarybinės valdžios įsikūrimo Vilniuje nepaleidžiau iš kalėjimo. Tokį aiškinimą aš pateikiau instituto direktoriui raštu. Ar padarė jis iš to reikiamas išvadas, man ligi šiol nėra žinoma.

Iš čia spėju, kad šie asmeninių intrigu faktai tam tikra dalimi galėjo prisidėti prie mano atleidimo.

Pedagoginį darbą dailės srityje mėgstu jau vien dėl to, kad savo mokslinio tiriamojo darbo rezultatus galima čia pat pritaikinti jaunų dailės pajėgų auklėjime, o be to šis pedagoginis darbas, o ypač nuolatinio ryšio su jaunimu palaikymas, žymiu mastu paspartina ir įprasmina daugelio teoretinių problemų išsprendimą ir jų praktikinį pritaikinimą, – padeda kūrybiškiau spręsti konkrečius dailėtyros uždavinius.

Kas liečia mano darbą Vilniaus Valst[ybiniam] Dailės Muziejuje, tai jis man prasidėjo visai nelauktais netikėtumais. Po jo šešerių metų gyvavimo tikėjaisi, kad mano būsimas vaizdinės dailės skyriaus pareigas perduos ankstyvesnis jo vedėjas, mano buvęs profesorius iš dailės fakulteto Vilniaus universitete, Jurgis Hoppenas⁴¹. Pasirodo, jokio perdavimo nebuvo. Jokių senų inventoriaus knygų neradau, o patys

³⁸ Žr.: DRĖMA, Vladas. Paminklo sužalojimas baudžiamas įstatymais. *Literatūra ir menas*, 1948 rugs. 11 (nr. 34), p. 2; IDEM. Kas rūpinasi dailės paminklų apsauga? *Ibidem*, 1948 gruod. 17 (nr. 47), p. 1.

³⁹ Jonas Kumpis (*1895–†1960) – architektas, Architektūros reikalų valdybos prie Lietuvos Ministrų Tarybos viršininkas (1944–1955), Valstybinio dailės instituto Architektūros katedros dėstytojas (1945–1960) ir vedėjas (1945–1951), profesorius (1958), Lietuvos architektų sąjungos valdybos pirmininkas (1954–1958). Žr.: *Lietuvos architektai*. Sudarytojas Algimantas Mačiulis. Vilnius, 2002, p. 377.

⁴⁰ Konstantinas Stašys (*1880–†1941?) – provizorius, visuomenės veikėjas, Vilniaus burmistras (1939–1940), Vilniaus lietuvių laikinojo komiteto, vėliau pavadinto Tautiniu Vilniaus lietuvių komitetu, pirmininkas (1928–1940). Šis komitetas atstovavo visai Vilniaus krašto lietuvių organizuotai visuomenei, gynė lietuvių teises lenkų ir tarptautinėse įstaigose. 1937 m. vasarį suimtas ir apkaltintas rengęs sukilimą Vilniaus kraštui prijungti prie Lietuvos valstybės. Sovietų sąjungai užėmus Vilnių 1939 m. K. Stašys kalintas Balstogės kalėjime. Lietuvos vyriausybės pastangomis paleistas. 1941 m. Lietuvą okupavusių sovietų suimtas, apkaltintas antisovietine veikla ir ištremtas. Žr.: JUKNEVIČIUS, A. Stašys Konstantinas. In *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1963, t. 28, p. 463.

⁴¹ Jurgis Hoppenas (*1891–†1969) – Lietuvos tapytojas, grafikas, Vilniaus universiteto Grafikos katedros dėstytojas (nuo 1931), docentas (1937). Kurį laiką dirbo Vilniaus dailės muziejuje. Nuo 1946 m. gyveno Lenkijoje, dėstė Torunės universitete, 1947–1961 m. Grafikos katedros vedėjas. Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Hoppenas Jurgis. In *Visiotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 7, p. 651.

ekspوناتai buvo išmėtyti po visus muziejaus pakampus ir įvairias jo patalpas, lyg tik vakar būtų pasibaigę karo veiksmai. Teko rinkti, tvarkyti, viskas iš naujo surašinėti. Pagal buv. muziejaus direktoriaus L. Karsavino⁴² pasakojimus J. Hoppenas nelauktai repatriavęs į Lenkiją neatsiskaitęs iš savo pareigų, nes jau buvo vedamas tardymas dėl jo kriminalinių nusikaltimų, ir, galimas dalykas, išsivežęs su savo bendrininkais ir vertingesnius muziejinius rinkinius, nes pvz. esą prieš tai buvę muziejuje daugiau 200 garsaus prancūzų XVII amž. grafiko Callot⁴³ darbų, o aš jų teradau vos 8.

Man taip pat buvo žinoma, kad 1940–1941 metais labai daug meninių vertybių buvo nacionalizuota įvairiuose Lietuvos dvaruose ir perduota į Vilniaus dailės muziejų, o tuo tarpu jų čia teradau labai mažai. Ypatingai mažai buvo baldų, kilimų ir porceliano dirbinių, kurių palikę vien nuolaužos. Čia, pagal senų tarnautojų pasakojimus, vokiečiųmečiu daugiausiai pasidarbavęs jo buvęs direktorius Ad. Valeška⁴⁴, išdalindamas juos įvairioms savo pažįstamoms ir bičiuliams bei hitleriniams viršinininkams.

Pirmasai uždavinys, kurį aš pasistačiau savo muziejiniame darbe, tai – tinkamas Lietuvos dailės istorijos pažinimas ir jos palikimo tinkamas parodymas muziejinėje ekspozicijoje išeinant iš marksistinės metodologijos reikalavimų. Čia taip pat viskas teko pradėti iš pagrindų: nuodugnus mokslinis fondų pažinimas ir paveikslų atribucija pagal atskiro dailininko kūrybą, lietuvių dailininkų sąrašo sudarymas pagal istorinę raidą nuo ankstyviausiųjų laikų, atitinkamos demarkacinės linijos pravedimas tarp lietuvių ir lenkų dailininkų ir visos lenkų dailės istoriografijos kritiškas peržiūrėjimas, kadangi jų buvo įprasta žiūrėti į Lietuvą, kaip į Lenkijos provinciją, o į jos kultūrą, kaip į lenkiškosios kultūros provincinę atmainą. Dėl to visi Lietuvos dailininkai urmu buvo įjungti į lenkų dailės istoriją. Lygiai teko kovoti su buržuazinėje Lietuvoje įsivyravusia nuomone, kad lietuviškoji dailė prasideda tik nuo pirmųjų Lietuvių Dailės Draugijos parodų Vilniuje 1906 m.⁴⁵, o visa prieš tai Lietuvoje besivysčiusi dailė buvusi grynai lenkiška. (Kaip nuostabiai lenkų ir lietuvių buržuaziniai nacionalistai sutampa šiuo klausimu!)

Šio darbo pasėkoje sudariau lietuvių ikitarybinės dailės skyriaus ekspoziciją ir parašiau jai vadovą, kaip Lietuvos vaizdinės dailės istorijos metmenis, kurie naudojami dabar muziejaus darbe, kaip šio ekspozicijos skyriaus ekskursijoms aiškinimo metodinis vadovas. Šitie darbai žymiu mastu padėjo ir lietuvių dailės parodai organizuoti 1954 metų lietuvių literatūros ir meno dekadaje Maskvoje, kur ištaisą mėnesį budėjau kaip parodos konsultantas.

Ligšiolinis mano darbas muziejuje, atrodo, mokslinių atsiekimų atžvilgiu galėtų būti daug sėkmingesnis, kadangi tik nežymiu mastu galiu atsidėti Lietuvos dailės istorijos moksliniam tiriamajam darbui. Nepakankamas etatų kiekis verčia mokslinius bendradarbius dirbti visokį technikinį darbą: pradendant nuo mechaniško kartotekų kortelių rašymo ir baigiant paveikslų kabinėjimu, sunkių skulptūrų nešiojimu ir dėžių kraustymu prie vykdomų nuolatinių kilnojamųjų dailės parodų, kurios pastaruosius du metus (1952 ir 1953) visiškai buvo išstūmusios nuolatinę muziejaus ekspoziciją. Vos penktą ar šeštą darbo laiko

⁴² Levas Karsavinas (*1882–†1952) – Rusijos ir Lietuvos kultūros istorikas, filosofas, istorijos ir teologijos daktaras (1916). 1928–1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto, 1940–1946 m. Vilniaus universiteto profesorius, šio universiteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas. 1944–1949 m. Vilniaus dailės muziejaus direktorius, Vilniaus dailės instituto profesorius. 1949 m. suimtas, nuo 1950 m. kalintas Abezės lageryje. Žr.: MUREIKA, Juozas. Karsavinas Levas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 494.

⁴³ Jacques Callot (*1592 ar 1593–†1635) – žymus prancūzų dailininkas grafikas, padaręs didelę įtaką Prancūzijos grafikos raidai, turėjęs poveikio F. J. de Goyos kūrybai. Žr.: RACHLEVIČIŪTĖ, Ramutė. Callot Jacques. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. 3, p. 692.

⁴⁴ Adolfas Valeška (*1905–†1994) – dailininkas tapytojas. 1930–1933 m. – Nepriklausomųjų dailininkų draugijos pirmininkas. 1935–1940 m. Bažnytinio meno, 1941–1944 m. Vilniaus dailės muziejų direktorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau apsigyveno JAV. Žr.: SAVICKAITĖ, Jūratė. Valeška Adolfas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 435.

⁴⁵ Lietuvių dailės draugija – dailininkų ir kitų kultūros veikėjų organizacija, įsteigta 1907 m. Vilniuje P. Rimšos, A. Žmuidzinavičiaus, A. Jaroševičiaus iniciatyva. Veikė Vilniuje (1907–1914) ir Kaune (1926–1928). Surengė 11 apžvalginių dailės ir dvi M. K. Čiurlionio kūrybos parodas.

dalį tegalima pašvesti moksliniam tiriamajam darbui. Suprantama, kad dėl to jis negali sparčiai ir sėkmingai vystytis. O darbo šioje srityje yra nepaprastai daug, nes gal nei viena mūsų kultūrinio gyvenimo sritis nėra taip apleista ir sujaukta, kaip mūsų dailės istorijos pažinimas ir jos tyrimas. Dėl to visą savo gyvenimą pasiryžau pašvesti šios srities nuodugiam ir sistemingam moksliniam tyrimui ir šia linkme be paliovos nuosekliai profesiniai ruošiuos ir renku archyvinę bei spausdintinių šaltinių medžiagą. Specializuojuos XIX amžiaus dailėje, tačiau drauge renku medžiagą ir iš kitų istorinių periodų.

Neapsiribojau vien istoriniu Lietuvos dailės tyrimu, bet taip pat aktyviai dalyvauju ir Lietuvos TSR Tarybinių Dailininkų Sąjungos organizaciniame ir kūrybiniame gyvenime nuo 1940 metų. Čia dalyvauju visuose kūrybiniuose pasitarimuose, aptarimuose, dailininkų darbų vertinimuose, skaitau paskaitas, pranešimus, rašau recenzijas apie dailininkų bendras ir individualias parodas ir teoretinius straipsnius įvairiais dailės reiškiniais. Tuo tarpu kritikų sekciją mūsų dailininkų sąjungoje sudarau tik aš vienas. Platesnio kritikų ir dailės teoretikų būrio L[ietuvos] T[arybinių] D[ailininkų] S[ąjun]-gos valdyba dar neorganizavo ir šio darbo neplečia bei nevysto į reikiamą lygį. Tuo tarpu tai, ką aš padariau bei veikiu, priklauso išimtinai nuo mano asmeniškų iniciatyvos.

1949 metų vasarą baigiau vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą ir nuo to laiko kasmet dalyvauju marksistinės estetikos seminaruose prie Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Instituto.

[...] Prie mano surinktos archyvinės ir spausdintinių šaltinių medžiagos toliau telkiu papildomą medžiagą, kad galima būtų monografinio pobūdžio darbais išsamiau ištirti XIX amžiaus Lietuvos dailės raidą. Tuo būdu numatau sekančius darbus ar jų serijas:

a) platesnę „Vilniaus dailės mokyklos“ (arba tiksliau „dailės katedra prie Vilniaus universiteto“) monografiją, paremtą išimtinai nauja archyvine medžiaga, apimančia 1797–1832 metų laikotarpį;

b) plačių studijų reikalinga labai įdomi ir svarbi tema, papildanti pirmąją – tai „Estetikos kursas Vilniaus universitete“, apimantis daug platesnį laikotarpį, nes beveik nuo Vilniaus universiteto įsteigimo 1578 metais;

c) atskirų Vilniaus dailės mokyklos profesorių ir auklėtinių monografijas, panašias Kanuto Rusecko monografijai, kaip apie: Praną Šmuglevičių, Joną Rustemą, Vincą Smakauską, Valentina Vankavičių, Joną Trojaną, Lauryną Stuoką-Gucevičių, Karolį Podčasinski, Fulgentą Rimgailą ir kt. pagal naujai atrandamą archyvinę bei muziejinę medžiagą apie jų kūrybą⁴⁶;

d) atskirą mūsų dailės istorijoje periodą sudaro 1863 metų valstiečių sukilimo laikotarpio dailininkai, kurių dauguma dalyvavo aktyviai šiame sukilime, ir dėl to atskiras darbas galės liesti jų dalyvavimą šiame sukilime, susijęs su jų visuomenine ideologija bei estetinė platforma, turinčia neabejotino ryšio su rusų revoliucinių demokratų ideologine bei visuomenine veikla. Šia medžiaga turtingas neištirtas Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo archyvas.

e) Šio periodo žymesniems dailininkams tektų pašvesti atskiras monografines studijas, kaip apie: Elviro Mykolą Andriolį, Joną Zaleskį, Henriką Dmachauską, Vincą Slendzinski, Eduardą Paulavičių, Kazimierą Alchimavičių, Pijų Vėlinoniškį ir kt.;

f) tarp kitų XIX amž. II pusės Lietuvos dailės reiškinų mokslinio ištyrimo reikalingi tokie klausimai, kaip:

1. Jonas Kazimieras Vilčinskas ir jo „Vilniaus Albumas“;
2. Dailininko Boleslovo Rusecko gyvenimas ir kūryba,
3. Skulptoriaus Morducho Antokolskio gyvenimas ir kūryba ir kt.

⁴⁶ Sovietmečiu V. Drėmos mokslo darbų spausdinimui buvo sudaromos įvairios klūtys. Vis dėlto, praėjus keliems dešimtmečiams po *Autobiografijos* parašymo, buvo publikuotos jo monografijos apie Pranciškų Smuglevičių, Kanutą Rusecką, Vincą Smakauską: DRĖMA, Vladas. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius, 1973. 422 p.; IDEM. *Kanutas Ruseckas*. Vilnius, 1996. 286 p.; IDEM. *Vincas Smakauskas*. Vilnius, 2001. 271 p.

g) Labai daug medžiagos turiu surinkęs ir neatsižadu dirbti prie kapitalinės studijos apie lietuviškosios ornamentikos istorinę raidą ir jos ryšius su kitų tautų liaudies dailė; panašiai kaip ir lietuviškosios knygos grafikos ir jos dekoravimo istorinę raidą, kuriai tai temai taip pat yra surinkta kiek medžiagos.

Šito plano užtektų mano visam gyvenimui, tačiau vilioja mane dar ir tokie klausimai, kaip Lietuvos bizantinė dailės mokykla XIV–XVI amžiuje, kaip lietuviškoji gotikinė architektūra XV–XVI amž., Lietuvos XVII–XVIII amž. barokinė architektūra, kaip ir bendros Lietuvos dailės istorijos apybraižos.

Tikiuosi, vistik, kad šie planai nebus tikrai mano svajonė, o susilauksiu sąlygų ir galėsiu išimtinai pasišvęsti šiam vienam moksliniam darbui ir, neabejoju, kad šio plano esminę daugumą tikriausiai įgyvendinsiu.

Parašas: *Vl. Drėma*

Užpildymo data: sausio 15 d. 1955 m.

Papildymai prie autobiografijos

[...] 7. Su profesoriumi Levu Platonovičiu Karsavinu susipažinau tik 1946 metais, kuomet atėjau dirbti į Vilniaus Valst[ybinių] Dailės Muziejų, kur jis tuomet ėjo direktoriaus pareigas. Anksčiau tepažinojau jį tik iš kai kurių jo mokslinių darbų. Iš karto sudarė įspūdį kultūringo ir artimai sugyvenamo žmogaus. Neturėjo papročio rodyti savo viršininikiškumo, mėgdavo bičiuliškai pasišnekėti su moksliniais bendradarbiais bei kitais muziejaus tarnautojais ir nevengdavo gamybinio darbo – aiškinti muziejaus ekspoziciją lankytojams vienodai su kitais moksliniais bendradarbiais. Savo pašnekesiuose su moksliniais bendradarbiais nešykštėdavo savo gausių mokslinių žinių kultūros istorijos srityje ir daugelį klausimų padėdavo rimtai išaiškinti. Be to pašnekesiuose nevengdavo eilės klausimų nušviesti savitų filosofinių pažiūrų šviesoje, kurios sudarė neaiškią idealistinių, liberalinių bei skeptiškųjų koncepcijų mišinį su labai plačiais reliatyviais ir subjektyvistiniais nukrypimais. Dailės klausimuose, nors kai kada į kai kuriuos jų įžvelgdavo ir giliau, daugiausiai psichologiniu požiūriu, tačiau visumoje buvo perdėm liberališkas, pripažindamas vienodą vertę lygiai klasikiniam palikimui, lygiai realistinės dailės atsiekimams, kaip ir kraštutinio formalizmo pasireiškimams. Dailės klausimais specialiai rimčiau nesidomėjo ir teliėtė juos gana apibendrintai, kiek tai buvo susiję tik su bendrais kultūriniais ir filosofiniais klausimais ir sudarė juose tam tikrus aspektus. Lietuviškosios dailės klausimais mažiausiai domėjosi, žiūrėdamas į ją iš „europietiškosios kultūros“ aukštumų, tematydamas joje tik naivaus provincionališkumo pasireiškimus virškinant tuos ar kitus „europinės dailės“ reiškinius. Šios kosmopolitinės pozicijos, aišku, neprisidėjo prie paskatinimo domėtis savos dailės palikimo klausimais.

Tarybinės dailės ir tarybinio gyvenimo atžvilgiu atvirai reiškė savo priešišką nusistatymą ir aiškiai buvo jaučiama, kad šia liberališką ir skeptišką buržuazine kritika gardžiuojasi, priešpastatydamas jos „siaurumui“ savo požiūrio „platumą“. Mane, tuomet belankantį vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą ir besidominantį filosofiniais ir estetiniais marksizmo klausimais, pašaipiai vadindavo „marksizmu nutukusiu“.

Karsavinas, kaip muziejaus direktorius, į įvairius tarnybinius reikalus bei tarnautojų darbo discipliną ir gamybinio darbo rezultatus žiūrėdavo labai liberališkai ir atlaidžiai. Visas gamybinio darbo sėkmingumas jo vadovavimo metu priklausė beveik išimtinai nuo tarnautojų geros valios ir jų pilietinio pareiškimo jausmo. Ypatingai skaudžiai atsiliepė šis jo liberalizmas tuo metu, kuomet ligi to laiko dirbusių dailės muziejuje lenkų tautybės tarnautojų dauguma 1945–1946 metais repatriavo ir išvažiuodami neperdavė reikiamai dokumentuotai nei savo pareigų, nei jų tvarkomų eksponatų, nei muziejinės mokslinės dokumentacijos. Šitokia betvarkė buvo labai paranki piktos valios žmonėms pasisavinti ir išsivežti niekieno nekontroliuojamą valstybinį turtą bei muziejaus menines vertybes. Dėl to atėjus man po lenkų tarnautojų tvarkyti muziejuje vaizdinės dailės skyrių neradau ten nei senų inventorizacinių knygų, nei kitos mokslinės medžiagos, kuri mano žiniomis tikrai turėjo būti muziejuje, kaip pvz. įvairūs apibendrinantieji moksliniai straipsniai: prof. M. Moreliovskio apie lietuvių feodalinės dailės nacionalinius savaimingumus, Euzebijaus Lopacinskio apie Vilniaus auksakalių cechą, Jermalavičiaus apie Vilniaus koklių radinius ir kt. Be to pagal paliktus dėl akies eksponatų apskaitos sąrašus patikrinęs radau, kad ir jų atžvilgiu būta lygiai žymių trūkumų, kaip ir perteklių.

Šis Karsavino liberališkumas reiškėsi ir eksponatų užpirkimo srityje, kuomet iš pažįstamų žmonių, kaip pvz. iš tuometinio muziejaus direktoriaus pavaduotojo ūkio reikalams M. Jurkutaičio buvo nupirktas visai bevertis paveikslas, kuris vėliau reikalinga buvo nurašyti.

8. Klausimas, kodėl aš iš kūrybinių dailės pozicijų perėjau į dailėtyrą, į Lietuvos dailės istorijos studijas, – gana sudėtingas ir išplaukia iš įsisąmoninto mano charakterio savybių ir galimybių bei susidėjusių gyvenimo aplinkybių.

Dailėtyros klausimais domėjausi visuomet lygiagrečiai su praktiniais kūrybiniais klausimais dar besimokydamas gimnazijoje. Tuomet tarp šių sričių nebuvo išskirtinumo, ir jos darniai papildė viena kitą. Dailės teorijos ir istorijos klausimams labai daug buvo skiriama dėmesio ir Vilniaus universiteto dailės fakultete, kur susidūręs su lenkų dailės istorijos klausimais, kurie buvo pateikiami iš lenkų imperialistinių pozicijų įjungiant į lenkų dailės istoriją visą Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos dailės palikimą, kilo manye mintis arčiau pažinti tą įjungiamą mūsų palikimą ir pamėginti pasekti nacionalinį šio palikimo savaimingumą, juo labiau, kad patys lenkų dailės istorikai eilės Lietuvos dailės istorijos reiškinių jokiū būdu negalėjo darniai įtarpinti į lenkų kultūrą ir priversti buvo pripažinti tos dailės nacionalinį savaimingumą, tiesa, nevadindami jo lietuviškuoju, bet tik regionaliniu provinciniu „vilnietišku“. Tuo būdu prof. Sokolovskis lenkiškąją gotikinę architektūrą priešpastato „vilnietiškajai“⁴⁷, prof. Tatarkievičius, buvęs kurį laiką to paties dailės fakulteto profesoriumi, lenkų klasicistinei architektūrai priešpastato „vilnietiškaji“ klasicizmą⁴⁸; pagaliau mano profesorius M. Moreliovskis buvo priverstas pripažinti, kad „vilnietiškasai“ barokas žymiai skiriasi nuo lenkiškojo baroko⁴⁹. Šie klausimai nedavė man ramybės ir nuolatos traukė užsiimti jais rimtai profesionaliai ir galutinai priėti aiškių išvadų. Juo labiau viliojo mane ši Lietuvos dailės istorijos sritis, kad ligšiol tik labai nežymia dalimi ja domėjosi P. Galaunė⁵⁰ ir H. Kairiūkštytė-Jaciniene⁵¹.

Iš kitos pusės mano darbas 1936 metais su Vilniaus krašto lietuvių liaudies meno paroda sužadino manye rimtą susidomėjimą giliau moksliniai iširti ir šią sritį. Nuo to laiko pradėjau rimtai rinkti medžiagą lietuviškosios ornamentikos srityje ir studijuoti atitinkamą literatūrą. Taip pat ėmiausi nuoseklių studijų ir Lietuvos dailės istorijos srityje. Šiems klausimams tirti jaučiausi ne mažiau paruoštas, kaip ir praktinei dailininko kūrybinei veiklai. Mano kurso kolegės iš Vilniaus universiteto dailės fakulteto, kaip Kalvaitytė-Kološinskienė, Romana Gintylaitė ir kt. kaip tik specializavosi dailėtyros srityje ir šiandien sėkmingai dirba šioje srityje Varšuvos Lenkų Nacionaliniame Dailės Muziejuje.

Pagrindinė priežastis, kuri vertė mane galutinai persimesti iš dailininko profesijos į dailės istoriko, – tai stoka materialinių sąlygų atsidėti rimtam profesiniam dailininko darbui. Dailininko profesija, lygiai kaip ir muziko virtuozo, reikalauja, kad ja žmogus užsiimtų nuolatos ir sistemingai be jokių didesnių pertraukų, atitrūkimų ir nuolatos techniniai ir kūrybiniai tobulėtų; kad jo techniškai sugebėjimai neatsiliktu nuo sąmonės, nuo kūrybinių uždavinių supratimo. Šiam sąlygų aš neturėjau nei tuojaus baigęs Vilniaus universiteto dailės fakultetą, nei vėliau, kadangi visą laiką reikėdavo galvoti koku būdu uždirbti duonos kąsnį ir išlaikyti šeimyną. Tekdavo tenkintis įvairiausiais atsitiktiniais darbais ir uždarbiais. Rimta meninė kūryba tuomet visiškai neužtikrino man reikiamos ekonominės bazės. Tuo būdu atitrūkau nuo meninio ir techninio igūdimo laisvai kūrybiškai reikštis lygiai tapyboje, kaip ir grafikoje. Daugiau suprasdavau,

⁴⁷ SOKOŁOWSKI, Maryan. *Dwa gotycyzmy: wileński i krakowski w architekturze i złotnictwie i źródła ich znamion charakterystycznych*: osobne odbicie z t. VIII Sprawozdań Komisji do badania Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Kraków, 1907, 40 p.

⁴⁸ TATARKIEWICZ, Władysław. *Dwa klasycyzmy wileński i warszawski*: rzecz czytana 12 czerwca 1920 na posiedzeniu Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie. Warszawa, 1921. 32 p.

⁴⁹ MOREŁOWSKI, Marian. *Znaczenie baroku wileńskiego XVIII stulecia*. Wilno, 1940. T. 1. 32 p.; T. 2. 80, XXXXIII p.

⁵⁰ Paulius Galaunė (*1890–†1988) – meno istorikas, grafikas, lietuvių profesionalios muziejininkystės pradininkas, kultūros veikėjas. 1925–1939 m. Vytauto Didžiojo universiteto (iki 1930 m. Lietuvos universitetas), 1940–1951 m. – Vilniaus universiteto dėstytojas, docentas, 1940–1946 m. Meno istorijos, 1947–1949 m. Muzeologijos katedros vedėjas. 1945–1950 m. Vilniaus dailės instituto dėstytojas. Žr.: DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Galaunė Paulius. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2004, t. 6, p. 349–350.

⁵¹ Halina Kairiūkštytė-Jaciniene (*1896–†1984) – dailėtyrininkė, etnografė, dailininkė, filosofijos daktarė (1926). 1926–1932 m. dėstė Kauno meno mokykloje. 1933–1940 m. gyveno Rygoje. Nuo 1942 m. Vilniaus dailės akademijos, 1944–1946 m. Vilniaus dailės instituto, 1944–1950 m. Vilniaus universiteto dėstytoja, nuo 1945 m. docentė. Paskelbė straipsnių dailės kritikos ir kultūros istorijos klausimais, parašė monografiją *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje* (1930; 2001). Žr.: RUTKAUSKIENĖ, Rima. Kairiūkštytė-Jaciniene Halina. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 149.

negu pajėgdavau. Ypač stigo man reikiamo meistriškumo ir laisvumo piešinyje. Jaučiau, kad esu greičiau mėgėjas diletantas, negu profesionalas dailininkas, o tokia kūryba man buvo ne džiaugsmas, o kančia, kuomet nežiūrint didžiausių pastangų neatsieki to, ko nori. Tai ir vertė mane apsispręsti būti geriau specialistu profesionalu vienoje srityje, negu diletantu keliose, ir kad ta profesija atitiktų ne tik pamėgimą, bet ir užtikrintų gyvenime ekonominį pagrindą.

Ne be įtakos apsispręsti šia linkme turėjo ir savęs bei savo charakterio galimybių pažinimas, prie kurio prisidėjo ir daugelio kitų dailininkų kritika ir patarimai. Mano pasaulėjauta reiškiasi daugiau analitiniu racionalistiniu bei intelektualiniu tikrovės reiškinį suvokimu, negu jausminiu emociniu ir šis charakterio bruožas ypatingai ryškiai atsispindėjo mano meninėje kūryboje, kuri visuomet būdavo daugiau eksperimentinio pobūdžio, pritaikyta prie išankstinių formalių problemų sprendimo, negu išplaukianti iš betarpiško emocinio tikrovės reiškinį išgyvenimo bei jo impulsyvaus perteikimo vaizdinėje dailėje. Šie pasaulėjautos bei charakterio prigimti savitumai prisidėjo prie to, kad mano kūrybiniai darbai būdavo visuomet sausoki, kiek intelektualiai nuspekuliuoti ir kiek schematiški. Šitos savybės nėra dailės kūriniai meniniais privalumais, o priešingai – aiškiais trūkumais, kuriais norint man atsipalaidoti, reikėtų pakeisti savo prigimtį ir charakterį. Taigi, ir šita aplinkybė mane įtikino, kad man nėra pagrindo brautis į meninės kūrybos sritį, jeigu prigimti daviniai, kurių jau nebegalima pakeisti, nežada sėkmingų kūrybinių laimėjimų.

Pagaliau esu visiškai įsitikinęs, kad tik toksai darbas atneš visuomenei daugiausiai naudos ir bus sėkmingiausias savo rezultatais, kuris atliekamas su meile ir aistringumu pamėgimu. O dailėtyros bei Lietuvos dailės istorijos klausimais nuoširdžiai domiuos ir mėgstu šį darbą daugiau, negu bet kurį kitą.

Parašas: *Vl. Drėma*

Užpildymo data: sausio 26 d. 1955 m.